

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 37.016:811.161.2'06(477) «1991/2022»
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-98-1>

**ЕТАПИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ
ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ**

Омельчук Сергій Аркадійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
Херсонський державний університет
omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922

Мета розвідки – дослідити особливості розвитку національної лінгводидактики як науки в період незалежності України та виокремити і охарактеризувати основні етапи розвитку сучасної лінгводидактики. Для досягнення мети використано такі методи: аналіз наукової лінгводидактичної літератури й нормативних документів (стандартів, концепцій, навчальних програм і методичних рекомендацій з вивчення української мови); теоретичне осмислення й узагальнення наукових засад досліджуваної проблеми; абстрагування й ідеалізація у виокремленні етапів розвитку сучасної лінгводидактики; індуктивно-дедуктивний метод для визначення тенденцій розвитку лінгводидактики в період незалежності України. Результати дослідження. Період становлення й розвитку національної лінгводидактики за часів незалежності України охоплює п'ять етапів. 1991–1995 роки – початок формування концептуальних засад методики навчання української мови в незалежній Україні. 1996–2000 роки – етап формування нових лінгводидактичних підходів у мовній освіті. Відбувається процес переосмислення системи навчання української мови, розуміння пріоритетності української мови як навчального предмета. 2001–2010 роки – період кризи системно-структурної методики навчання української мови й кардинального оновлення лінгводидактичних основ навчання української мови в школі й викладання мовних курсів у закладах вищої освіти. 2011–2019 роки – розвиток вітчизняної лінгводидактики під впливом загальносвітових європейських тенденцій глобалізації та цифровізації. 2020–2022 роки – етап корегування й оновлення підходів, принципів, методів, прийомів, засобів навчання і форм організації навчальних занять, пов'язаними з пандемією коронавірусної хвороби, роботою у віддаленому доступі, використанням дистанційних технологій. Висновки. Від початку 90-х років ХХ ст. по теперішній час національна лінгводидактика сформувалася як самостійна галузь педагогічної науки, що має свою методологію й закономірності. У цей період вироблено концептуальні підходи дошкільної і шкільної лінгводидактики (зокрема, для початкової школи й закладів загальної середньої освіти нового типу – ліцеїв і гімназій), лінгводидактики вищої школи, розпочато системні дослідження в річищі методики навчання української мови як іноземної. Сформовано нові напрями лінгводидактики: компетентісно орієнтована, особистісно орієнтована, когнітивна, комунікативна, цифрова.

Ключові слова: українська лінгводидактика, історія розвитку, етапи розвитку, тенденції розвитку, напрями лінгводидактики.

**STAGES OF DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LINGUIDIDACTICS DURING
THE INDEPENDENCE OF UKRAINE**

Omelchuk Serhii Arkadiiovych,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Ukrainian and Slavic Philology and Journalism
Kherson State University
omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922

The aim of the research is to investigate the specifics of the development of national linguodidactics as a science during the period of Ukraine's independence, to distinguish and characterize the main stages of development of modern linguodidactics.

The following methods were used to achieve the goal: analysis of scientific linguodidactic literature and regulatory documents (standards, concepts, curricula and methodological recommendations for learning

the Ukrainian language); the theoretical comprehension and generalization of scientific bases of the researched issue; abstraction and idealization in the distinguishing of stages of development of modern linguodidactics; inductive and deductive method for determining trends in the development of linguodidactic during the independence of Ukraine.

The results of the research. The period of formation and development of national linguodidactic during the independence of Ukraine covers five stages. 1991–1995 – the beginning of the formation of the conceptual foundations of the methodology of teaching the Ukrainian language in independent Ukraine. 1996–2000 – the stage of formation of new linguodidactic approaches in language education. The process of rethinking the system of teaching the Ukrainian language had undergone, an understanding the priority of the Ukrainian language as a subject had taken place. 2001–2010 – the period of crisis of the systematic and structural methodology of teaching the Ukrainian language and a radical renewal of the linguodidactic foundations of teaching the Ukrainian language at school and teaching language courses in higher education institutions. 2011–2019 – the development of domestic linguodidactics under the influence of global European trends of globalization and digitalization. 2020–2022 – the stage of adjusting and updating approaches, principles, methods, techniques, teaching tools and forms of organizing education sessions related to the coronavirus disease pandemic and the remote work, using remote technologies.

Conclusions. Since the beginning of the 90s of the 20th century to the present, national linguodidactics has been formed as an independent branch of pedagogical science, which has its own methodology and patterns. During this period, conceptual approaches to preschool and school linguodidactics (in particular, for primary schools and general secondary education institutions of a new type, the lyceums and gymnasiums), linguodidactics of higher education were developed, the systematic research has been started in line with the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language. The following new directions of linguodidactics have been formed: competently oriented, personality oriented, cognitive, communicative, digital.

Key words: *Ukrainian linguodidactics, history of development, stages of development, development tendencies, directions of linguodidactics.*

Вступ. Історія розвитку національної лінгводидактики як науки в період незалежності України наразі набуває особливої актуальності. Це пов'язано насамперед із об'єктивним узагальненням лінгводидактичних традицій, тенденцій, закономірностей тощо, сформованих за останні 30 років розвитку Української державності.

Аналіз наукових розвідок. Підґрунтям становлення національної лінгводидактики є насамперед наукові праці й методичні напрацювання вчених-методистів першої половини ХХ ст.: В. Масальського, А. Медушевського, С. Чавдарова, М. Шкільника.

Системні наукові узагальнення історії розвитку української лінгводидактики представлено в дисертаціях, захищених на початку ХХІ ст., зокрема в кандидатському дослідженні Т. Садової «Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина ХІХ століття – перша половина ХХ століття)» (Садова, 1997), двох докторських дослідженнях: «Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (ХVІ–ХХ ст.)», у якій С. Яворська шляхом історико-системного аналізу представила теоретичні надбання і практичний досвід навчання української мови в початковій і середній школі протягом п'ятьох століть (Яворська, 2005), та «Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики», у якій Т. Котик зробила науково обґрунтований опис української дошкільної лінгводидактики від 30-х років ХХ ст. до початку ХХІ ст. (Котик, 2005). Питань історії української

лінгводидактики торкались й інші дослідники: становлення і розвиток вітчизняної лінгводидактики як самостійної дисципліни на прикладі аналізу спадщини Ф. Буслаєва, К. Ушинського та І. Срезневського дослідила І. Бакаленко (Бакаленко, 2001), розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні представила М. Пентиліюк (Пентиліюк, 2010), історію досліджень методики навчання української орфографії узагальнив І. Хом'як (Хом'як, 2003).

Мета наукової розвідки – дослідити особливості розвитку національної лінгводидактики як науки в період незалежності України та виокремити і охарактеризувати основні етапи розвитку сучасної лінгводидактики.

Результати та дискусії. Від початку 90-х років ХХ ст. (з дня проголошення незалежності України) по теперішній час є періодом становлення й розвитку сучасної національної лінгводидактики, у якому виокремлюємо п'ять етапів:

1991–1995 роки – початок формування концептуальних засад методики навчання української мови в незалежній Україні.

У формування наукових засад вагомий внесок у цей період зробили: у царині дошкільної лінгводидактики – А. Богуш, за авторства якої в 1993 році з'являється підручник «Методика навчання української мови в дошкільному закладі», а в 1995 році – практикум «Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі»; у царині лінгводидактики

початкової освіти – М. Вашуленко, розробник нормативного базису початкової освіти, концепції мовної освіти, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів, державних стандартів, програм, підручників української мови для початкової школи, який у 1992 році захищає докторську дисертацію з теми «Теорія і практика навчання української мови в чотирирічній початковій школі».

Важливу роль у визначенні пріоритетів і змісту навчання української мови в основній і старшій школі, розробленні методичного інструментарію (програм, підручників, посібників тощо), оцінювання навчальних досягнень учнів відігравали дослідження вчених лабораторії навчання української мови Інституту педагогіки НАПН України О. Біляєва, Л. Скуратівського, Г. Шелехової.

Проголошення незалежності України, надання державного статусу українській мові, демократичні перетворення, що відбувалися в українському суспільстві того часу, стали передумовою для розроблення низки концепцій: Концепції інтенсивного навчання мови (1991), Концепції початкової мовної освіти в загальноосвітній школі (1993), Концепції мовної освіти в Україні (1994), Навчально-виховної концепції вивчення української (державної) мови (1994). Зокрема, автори Концепції мовної освіти в Україні О. Біляєв, М. Вашуленко, В. Плахотник уводять поняття «комунікативно-діяльнісний підхід» як основний підхід у процесі навчання української мови і пропонують запроваджувати в шкільній освіті курс словесності як альтернативний до вивчення української мови, який, до речі, не набув активного поширення в шкільній практиці (Біляєв, 1994).

У Навчально-виховній концепції вивчення української (державної) мови С. Єрмоленко і Л. Мацько йдеться про переорієнтування змісту неперервної освіти на комунікативно-прагматичну мету (Єрмоленко, 1994: 30). Запровадження цієї концепції передбачало, з одного боку, створення нових програм, підручників, посібників, довідкової літератури з українського мовознавства; з іншого – запровадження нових сучасних технологій навчання.

У 1991 році з'являється перший підручник за часів незалежності України для поглибленого вивчення української мови «Українська мова: підручник для 8-9 класів шкіл з поглибленим вивченням української мови» (автор І. Ющук), у 1994 році – інноваційний на той час пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю «Культура мови і стилістика» (авторка М. Пентиліук), у 1995 році – один з перших комп'ютерних

навчальних курсів «Українська мова. Синтаксис. Пунктуація» (розробники О. Довгялло, Г. Шелехова, А. Манак та ін.).

Продовжує свою діяльність заснований у 1951 році єдиний на той час усеукраїнський науково-методичний журнал «Українська мова і література в школі», що в 1994 році перейменовано в «Дивослово».

Учені-методисти у своїх наукових розвідках починають активно послуговуватися терміном «українська лінгводидактика».

1996–2000 роки – етап формування нових лінгводидактичних підходів у мовній освіті. Відбувається процес переосмислення системи навчання української мови, розуміння пріоритетності української мови як навчального предмета. Закономірною стала поява в 1996 році Концепції навчання державної мови в школах України, автори якої, О. Біляєв, Л. Скуратівський, Л. Симоненкова і Г. Шелехова, наголошують на необхідності створення нових навчально-методичних комплектів (програм, підручників, навчальних посібників, варіантні розробки уроків, шкільні словники, сучасні наочні і технічні засоби тощо) (Біляєв, 1996).

Тенденції в розвитку української лінгводидактики ХХ ст. відбито в захищених у той час докторських дослідженнях М. Пентиліук (1996), Л. Паламар (1997), К. Плиско (1997), С. Карамана (2000), О. Хорошковської (2000).

На цьому етапі розвитку вітчизняної лінгводидактики осучаснено теоретичні й методологічні засади дошкільної лінгводидактики (А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик), на концептуальному рівні визначено два напрями шкільної лінгводидактики: методика навчання рідної (української) мови (М. Вашуленко, В. Мельничайко, В. Новосьолова, Г. Шелехова) і методика навчання державної мови для шкіл з навчанням іншими мовами (О. Біляєв, Н. Бондаренко, М. Пентиліук, О. Хорошковська). З'являється «Методика навчання рідної мови в середніх освітніх закладах» за редакцією М. Пентиліук (2000) – підручник для студентів філологічних факультетів університетів, побудований на нових концептуальних засадах мовної освіти в Україні.

Наприкінці 1990-х років переосмислено мету й завдання навчання української мови в школі, зокрема на перший план висунуто різнобічний особистісний і мовленнєвий розвиток учнів, якому підпорядковано завдання системного вивчення мови. Лабораторія навчання української мови Інституту педагогіки НАПН України починає досліджувати питання розвивального навчання на уроках рідної (української) мови. У цьому напрямі авторський колектив

у складі Л. Скуратівського, Г. Шелехової і В. Новосолової підготував нову програму з рідної (української) мови, у якій перевагу віддано поєднанню комунікативно-діяльнісного, культурологічного, функційно-стилістичного й особистісного підходів до навчання української мови (Програми Скуратівський, 1998). Альтернативну програму з рідної (української) мови уклали І. Ющук, на думку якого весь курс української мови має теоретично і практично працювати на розвиток мовлення учнів (Програми Ющук, 1998). Відбулися істотні зміни й у системі оцінювання навчальних досягнень учнів: поточне оцінювання замінено на тематичне, а 4-бальну шкалу оцінювання замінено 12-бальною. Закономірно, ці зміни відбито й у науково-методичних працях учених-лінгводидактів.

У лінгводидактиці цього періоду інноваційні дослідження вчених стосувалися також особливостей технології уроку української мови (М. Пентиліук), нових форм проведення уроків української мови (Т. Симоненкова), алгоритмування навчального матеріалу з мови (І. Хом'як), застосування комп'ютерних технологій у навчанні української мови (Г. Шелехова, Я. Остаф) тощо.

Розпочато розроблення ще одного напрямку в українській лінгводидактиці – методика навчання української мови в закладах нового типу. Зокрема, актуальним стало дослідження наукових засад і методичного інструментарію щодо навчання української мови в гімназіях. У 1996 році з'являється Програма для шкіл (класів) з поглибленим вивченням української мови, ліцеїв та гімназій гуманітарного профілю «Українська мова: 8-11 класи» (укладач В. Тихоша), у 1997 році О. Горошкіна захищає кандидатську дисертацію «Особливості методики навчання української мови в старших класах гімназії», а в 2000 році виходить «Методика навчання української мови в гімназії» С. Карамана. У цей період також розпочато процес написання підручників і навчальних посібників з української мови для гімназій (С. Караман, В. Тихоша).

Визначальною тенденцією розвитку української лінгводидактики другої половини 1990-х років було створення відразу чотирьох усеукраїнських періодичних видань. Зокрема, з 1996 року за сприяння МОН України й НАПН України видавничу діяльність розпочала газета для вчителів-словесників «Українська мова та література» (засновник ТОВ «Видавничий дім «Перше вересня»), через рік – 1997 року – засновано науково-методичний журнал «Українська мова і література в школі» (засновник Інститут педагогіки НАПН України), першим

головним редактором якого була О. Хорошківська. Згодом – 1999 року – засновано ще двоє видань: науково-публіцистичний журнал «Урок української» (засновники Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київський університет імені Тараса Шевченка та Львівський національний університет імені Івана Франка), головним редактором якого був С. Гречанюк, і науково-методичний журнал «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах» (засновники МОН України та видавництво «Педагогічна преса»), головою редакційної ради якого був М. Жулинський. Із 2012 року це видання почало виходити під назвою «Українська мова і література в школах України».

2001–2010 роки – період кризи системно-структурної методики навчання української мови та кардинального оновлення лінгводидактичних основ навчання української мови в школі й викладання мовних курсів у закладах вищої освіти (змісту мовної освіти, структури, підходів, методів, організаційних форм навчання української мови).

Після схвалення в 2001 році МОН України спільно з НАПН України Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) учені-лінгводидакти спрямували наукові дослідження на розроблення науково-методичного забезпечення поетапного переходу школи на нову структуру і зміст навчання української мови, створення нового покоління програм, підручників і навчальних посібників для основної і старшої школи. Насамперед наукові співробітники лабораторії навчання української мови Інституту педагогіки НАПН України розробили Концепцію мовної освіти 12-річної школи (українська мова як рідна), у якій виокремлено одинадцять пріоритетів мовної освіти: особистісна орієнтація освіти, світоглядна основа, демократизація і гуманізація, диференціація навчання мови, органічне поєднання навчання мови й мовлення, збагачення освітнього змісту навчання мови й мовлення, реалізація діяльнісного підходу до мовленнєвого розвитку, якнайповніше здійснення в процесі навчання функцій рідної мови, посилення практичної спрямованості навчання мови, забезпечення наступності змісту мовної освіти і вимог щодо його засвоєння, використання в процесі навчання мови нових педагогічних технологій (Скуратівський, 2001). Водночас шкільна освіта повноцінно так і не перейшла на 12-річний термін навчання, оскільки в 2010 році Верховна Рада України ухвалила новий закон про шкільну освіту, яким повернула 11-річну систему навчання у школах України.

На цьому етапі розвитку української лінгводидактики вчені продовжують виробляти концептуальні підходи до навчання української мови. Зокрема, за керівництва М. Пентилюк розроблено три концепції, що стали підґрунтям для подальшого розвитку вітчизняної лінгводидактичної науки: Концепція когнітивної методики навчання української мови (2004), Концепція навчання української мови в системі профільної освіти (2006) і Концепція комунікативної методики навчання української мови (2006).

Розроблено також Концепцію підручника рідної (української) мови для 5-11 класів, автори якої Л. Скуратівський і Г. Шелехова наголошують на тому, що методичний апарат підручника вже не може обмежуватися націленістю лише на формування в учнів таких традиційних елементів змісту освіти, як знання, уміння й навички, але й має передбачати цілеспрямоване становлення двох інших – досвіду творчої діяльності й особливо досвіду емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього (Скуратівський, 2001).

У період кризи системно-структурної методики навчання української мови набуває актуальності розроблення особистісно орієнтованої методики, спрямованої на розвиток і саморозвиток особистості учня як суб'єкта пізнання й навчальної діяльності. Поступово вчені-методисти вводять у науковий обіг такі поняття, як особистісно орієнтована мовна освіта, особистісно орієнтована лінгводидактика, особистісно орієнтовані технології, особистісно орієнтований урок, особистісно орієнтована ситуація і под. Також як нові галузі лінгводидактики формуються когнітивна й комунікативна методики навчання української мови.

Учених-лінгводидактів починають цікавити, крім класичної методики, питання мотивації навчальної діяльності на уроках української мови (Т. Донченко, Г. Шелехова), вивчення мовної теми як засобу мовленнєвого розвитку учнів, самостійної пізнавальної діяльності учнів, пізнавальних суперечностей (Л. Скуратівський), інтегрованого вивчення мови й мовлення (Л. Варзацька, О. Біляєв), модульного, проблемно-пошукового й дослідницького навчання мови (С. Омельчук), крос-культурного навчання мови (В. Дороз), інтерактивних технологій у системі особистісно орієнтованої освіти (Л. Варзацька, Л. Кратасюк), практичної риторики в системі мовної освіти (Н. Голуб, М. Пентилюк, Л. Скуратівський).

З навчальних програм з української мови, підручників, методичних посібників і рекомендацій зникають терміни «зв'язне мовлення», «розвиток зв'язного мовлення», «урок розвитку зв'язного мовлення»,

оскільки назви їх, на думку вчених-лінгводидактів, не відповідають сучасним завданням і параметрам мовної освіти в умовах стандартизації (Пентилюк, 2011). У розділах навчальних програм і шкільних підручників назву «розвиток зв'язного мовлення» замінено на «розвиток мовлення»; як тип уроку, замість терміна «урок розвитку зв'язного мовлення» рекомендовано застосовувати терміни «урок розвитку мовлення», «урок мовленнєвого розвитку» або «урок формування комунікативних умінь».

Для забезпечення навчання української мови в системі профільної освіти у 2000-х роках розпочато процес створення курсів за вибором і факультативів, до якого активно долучились як вчені-лінгводидакти, так і вчителі-словесники. На рівні допрофільної підготовки для поглибленого вивчення української мови у 8–9 класах закладів загальної середньої освіти С. Караман, О. Караман, М. Плющ і В. Тихоша розробили відповідну навчальну програму. Водночас наявність самої програми, що визначала стратегічні напрями й основоположні дидактичні принципи, зміст і структуру курсу, не розв'язувало всіх практичних проблем допрофільного (поглибленого) вивчення української мови, найголовніша з яких – це відсутність підручників для учнів і навчально-методичних посібників для вчителів. Згодом з'явилася ще одна програма для поглибленого вивчення української мови, але вже для 5–7 класів (укладачка Т. Гнаткович). До того ж у цей період розроблено й низку програм мовних гуртків. Отже, істотною особливістю лінгводидактики допрофільної мовної освіти стало розроблення не так теоретичних засад, як практичного інструментарію, зокрема навчальних програм, посібників і методичних розробок, що реалізовували зміст рекомендованих Міністерством освіти і науки України програм курсів за вибором, факультативів і мовних гуртків.

Друга половина 2000-х років є початком становлення електронної лінгводидактики. З'являються наукові розвідки, присвячені дослідженню медійної лінгводидактики (Г. Онкович), хмароорієнтованих технологій навчання української мови (Г. Корицька), методики дистанційного навчання української мови (Г. Шиліна), розроблення й використання електронного підручника української мови (Н. Семенів) тощо. До того ж, учені-лінгводидакти спільно з фахівцями ІТ-сфери розпочинають розробляти різноманітні комп'ютерні програми й онлайн-тренажери з навчання української мови.

Ще однією прикметною рисою вітчизняної лінгводидактики того часу є зорієнтованість

методики навчання української мови на розроблення тестових технологій контролю навчальних досягнень учасників освітнього процесу закладів загальної середньої і вищої школи. Насамперед це пов'язано з тим, що в 2006 році запроваджено ЗНО з української мови, перший етап якого засвідчив здатність української технології зовнішнього оцінювання успішно працювати в Україні. Наприкінці цього ж року МОН України спільно з УЦОЯО розробляє методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти (укладачі В. Федоренко і Л. Коваленко), згідно з якими вчителям-словесникам рекомендовано «широко практикувати тестування не тільки як контрольну форму перевірки знань, умінь і навичок школярів, але і як продуктивний навчальний прийом» (Методичні рекомендації, 2006). Починається етап активного написання навчальних посібників, робочих зошитів, експрес-репетиторів і довідників з підготовки до ЗНО з української мови.

У вишівській лінгводидактиці цього періоду набуває помітної виразності тенденція до розроблення теорії і практики формування професійного мовлення майбутніх фахівців різних галузей. Як результат – захищено чимало досліджень, предметом яких є методика формування професійного мовлення студентів закладів вищої освіти (кандидатські дисертації: Н. Безгодова, Г. Берегова, Т. Ганніченко, І. Довженко, М. Криський, Т. Окуневич, О. Попова, Н. Тоцька та ін.; докторські дисертації: Н. Остапенко, Т. Симоненко). Пріоритетним напрямом стає також методика навчання риторики студентів закладів вищої освіти, представлена в докторському дослідженні Н. Голуб (2009).

Заслугує на увагу ще одна тенденція в лінгводидактиці вищої школи, пов'язана з розробленням методичних аспектів навчання професійної комунікації здобувачів вищої освіти нефілологічних спеціальностей. Методично виправдано, на наш погляд, замість ділової української мови введено українську мову (за професійним спрямуванням) як обов'язкову навчальну дисципліну, а також інші мовні курси: «Культура наукової мови», «Культура мовлення фахівця», «Мова науки», «Методика роботи з науковим текстом», «Мова професійного спілкування», «Риторика» тощо.

Лінгводидактичну науку початку XXI ст. збагатили «Словник-довідник з методики викладання української мови І. Кочан і Н. Захлюпаной (2002, 2005), «Словник-довідник з української лінгводидактики»

за редакцією М. Пентилюк (2003, 2015), навчальний посібник А. Богуш, Н. Гавриш і Т. Котик «Українська дошкільна лінгводидактика» (2003), підручник «Методика викладання української мови у вищій школі» В. Дороз (2008), а також комплект навчальних книжок за редакцією М. Пентилюк, який охоплює нове видання підручника «Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах» (2005) і посібників «Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах» (2003), «Методика навчання української мови у таблицях і схемах» (2006).

У 2006 році з'являється ще двоє всеукраїнських науково-методичних видань для вчителів української мови й літератури: журнал «Вивчаємо українську мову та літературу» (засновник ТОВ «Видавнича група «Основа», м. Харків), головним редактором якого є К. Голобородько; і газета «Методичні діалоги» (засновник видавництво «Освіта України», м. Київ), головною редакторкою якої була О. Глазова.

2011–2019 роки – розвиток вітчизняної лінгводидактики під впливом загальноосвітніх європейських тенденцій глобалізації та цифровізації. Реформування методики навчання української мови пов'язане, по-перше, зі зміною формально-знанцевої парадигми сучасної освіти на гуманістичну, підвищенням статусу гуманітарних і суспільних навчальних предметів із переосмисленням змістового наповнення їх (Барановська, 2013); по-друге, із затвердженням у 2011 році Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та осучасненням навчальних програм, підручників, наукового і навчально-методичного забезпечення навчання української мови на всіх рівнях освіти.

Активно продовжують розвиватися загальноновизнані наукові лінгводидактичні школи професорів А. Богуш, М. Вашуленка, М. Пентилюк. Це період становлення й наукових шкіл професорів З. Бакум, О. Горошкіної, С. Карамана, І. Хом'яка. Порівняно з попередніми цей етап вирізняється найвищою активністю вчених щодо захисту докторських дисертацій з теорії і методики навчання (українська мова) – захищено понад 20 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук з лінгводидактики дошкільної й початкової та вищої школи, а також шкільної методики.

З огляду на те що зміст мовного компонента освітньої галузі «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти передбачав спрямування зусиль на набуття комунікативної компетентності в процесі навчання

української мови в основній школі, лабораторія навчання української мови Інституту педагогіки НАПН України з 2012 року на чолі з Н. Голуб розпочала розроблення наукового дослідження «Формування в учнів 5–7-х класів комунікативної компетентності як ключової і предметної». У цей період відбувається захист чималої кількості дисертацій, присвячених формуванню в учасників освітнього процесу комунікативної компетентності. До того ж у всеукраїнському науково-методичному виданні «Дивослово» з'являється рубрика «Компетентнісне навчання».

З 2011 року вивчення української мови як профільного предмета в старшій школі (10-11 класах) урегульовано програмами трьох рівнів – стандарту (українська мова не є профільним предметом), академічного (українська мова не є профільним, але є базовим предметом) і профільного (поглиблене вивчення української мови). Проте наукові дослідження вчених-лінгводидактів стосуються переважно розроблення методики поглибленого вивчення української мови в профільній школі, а лінгводидактичні засади навчання української мови в інших профілях системно так і не було досліджено.

На цьому етапі розвитку української лінгводидактики також спостерігаємо фаховий науковий інтерес учених до дослідження рефлексії в методиці навчання української мови (О. Кулик), цінностей у навчанні української мови (Н. Голуб), формування мотивації учнів (В. Новосолова, Ю. Романенко), застосування цифрових технологій на уроках української мови (Г. Корицька). Набувають актуальності наукові розвідки, присвячені методиці застосування сучасних методів навчання української мови: методу проектів і ситуаційного методу (Н. Голуб), дослідницького методу (С. Омельчук). «Збагачену» систему методів навчання української мови в сучасній школі представила у своїй монографії дослідниця О. Кучерук «Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика» (Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011).

Хаос у лінгводидактичній термінології активізував дослідження вчених у річищі встановлення категорійного апарату української лінгводидактики. Зокрема, питання розвитку, становлення й унормування сучасної терміносистеми української лінгводидактичної науки стали предметом обговорення на круглих столах, присвячених пам'яті О. Біляєва, організатором яких є відділ навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Усеукраїнські фахові видання починають публікувати наукові розвідки вчених-лінгводидактів, присвячені питанням встановлення лінгводидактичної термінології (Н. Голуб, С. Омельчук, М. Пентилюк). Першим комплексним і системним дослідженням у царині впорядкування і стандартизації лінгводидактичної термінології стала монографія С. Омельчука «Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців» (Київ: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2019).

У 2019 році Н. Голуб і О. Горошкіна системно розробили теоретико-методологічні засади компетентнісно орієнтованої методики навчання української мови учнів ліцею. Концепцію навчання української мови учнів ліцею передусім спрямовано на зміну ставлень: з одного боку, ставлення учня до себе як суб'єкта шкільної мовної освіти, з іншого боку, ставлення вчителя до учня як повноправного суб'єкта освітнього процесу (Голуб, 2019).

Помітним у царині вітчизняної лінгводидактики вищої школи стає процес розвитку методики навчання української мови як іноземної. Цьому сприяють не лише аспектні наукові розвідки вчених-лінгводидактів (В. Бадер, З. Бакум, О. Горошкіна, М. Жовнір, С. Караман, Т. Касьяненко, І. Кочан, Т. Шевчук та ін.), а й розроблення методичної системи навчання студентів-іноземних громадян української мови на рівні кандидатських і докторських досліджень (А. Гадамська, І. Дирда, Г. Іванишин, С. Костюк, Н. Московчук, О. Пальчикова, Л. Субота, О. Туркевич, М. Цуркан, О. Федорова, Г. Швець та ін.). Водночас системного характеру цей напрям української лінгводидактики ще не набув.

2020–2022 роки – етап корегування й оновлення підходів, принципів, методів, прийомів, засобів навчання і форм організації навчальних занять, пов'язаних з такими викликами сьогодення, як: пандемія коронавірусної хвороби, робота у віддаленому доступі, використання дистанційних технологій тощо. Досить виразно в українській лінгводидактиці ковідного періоду (як, до речі, і в інших предметних методиках) сформувалася тенденція, коли практика застосування змішаного й дистанційного навчання української мови на різних рівнях здобуття освіти випереджає лінгводидактичну теорію.

До того ж, із 2020 року – після схвалення в 2019 році Українського правопису в новій редакції (постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 437 «Питання українського правопису») – розпочато процес розроблення навчально-методичного

забезпечення, зокрема навчальних посібників для учасників освітнього процесу закладів загальної середньої і вищої освіти із застосування Українського правопису в редакції 2019 року. Побачили світ посібники С. Омельчука і М. Блажко «Правописний практикум з української мови. Норми нової редакції «Українського правопису», «Український правопис – це доступно!» трьох авторських колективів (Г. Дегтярьової, О. Кукленко, Л. Лузан, Н. Шелехової; О. Заболотного і В. Заболотного; С. Омельчука і С. Климович).

На цей період припадає також розроблення модельних навчальних програм з української мови для 5-9-х класів Нової української школи, поетапне запровадження яких в освітній процес закладів загальної середньої освіти заплановано з 2022/2023 н. р. У межах Усеукраїнського інноваційного освітнього проекту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» у 2021/2022 н. р. модельні навчальні програми було впроваджено в пілотних закладах загальної середньої освіти. За цими програмами створено сучасне покоління підручників української мови для 5 класу Нової української школи.

У 2021 році на 71 році своєї діяльності, на жаль, через брак фінансування припиняє існування провідний усеукраїнський часопис «Дивослово».

Вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року й початок повномасштабної агресивної війни проти України спричинили не лише значні втрати з-поміж мирного населення, руйнування інфраструктури багатьох населених пунктів в різних регіонах України, а й необхідність переосмислення всієї системи навчання, зокрема й української мови, у закладах загальної середньої і вищої освіти в умовах війни, а також розроблення необхідних методичних рекомендацій, алгоритмів і конкретних порад для всіх учасників освітнього процесу – учителів, здобувачів освіти та їхніх батьків. Як результат – теоретичні і прикладні дослідження лінгводидактики ковідного періоду поступово втрачають свою актуальність, проте стають підґрунтям для розвитку лінгводидактики воєнного часу.

Висновки. Від початку 90-х років ХХ ст. по теперішній час національна лінгводидактика пройшла п'ять етапів, взаємопов'язаних між собою, сформувавшись як самостійна галузь педагогічної науки, що має свою методологію й закономірності.

У цей період вироблено концептуальні підходи дошкільної і шкільної лінгводидактики (зокрема, для початкової школи й закладів загальної середньої освіти нового типу – ліцеїв і гімназій), лінгводидактики вищої школи, розпочато системні дослідження в річищі методики навчання української мови як іноземної. За часів незалежності України сформовано нові напрями лінгводидактики: компетентнісно орієнтована, особистісно орієнтована, когнітивна, комунікативна, електронна, медійна, цифрова тощо.

Перша половина 2022 року є початком розвитку лінгводидактики воєнного часу, яка раптово прийшла на зміну лінгводидактиці ковідного періоду. Питання лише одне: чи надовго? Є сподівання, що на час опублікування нашої розвідки ми вже почнемо розробляти концептуальні засади лінгводидактики повоєнного періоду! Це і стане **перспективами** наших подальших наукових пошуків. Слава Україні!

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакаленко І. Становлення і розвиток вітчизняної лінгводидактики як самостійної дисципліни (Ф.І. Буслєв, К.Д. Ушинський, І.І. Срезневський) : навч. посіб. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. 114 с.
2. Барановська О. Основні напрями розвитку гуманітарної освіти в умовах компетентнісного підходу. Українська мова і література в школі. 2013. № 7. С. 51–54.
3. Біляєв О.М. Концепція інтенсивного навчання мови. Українська мова і література в школі. 1991. № 6. С. 26–30.
4. Біляєв О.М., Вашуленко М.С., Плахотник В.М. Концепція мовної освіти в Україні. Рідна школа. 1994. № 9. С. 71–73.
5. Біляєв О.М., Скуратівський Л.В., Симоненкова Л.М., Шелехова Г. Т. Концепція навчання державної мови в школах України. Дивослово. 1996. № 1. С. 16–21.
6. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Концепція навчання української мови учнів старшої школи. Київ : Педагогічна думка, 2019. 56 с. URL: <https://tinyurl.com/4hav4f86>.
7. Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. Дивослово. 1994. № 7. С. 28–33.
8. Котик Т.М. Теорія і практика становлення та розвитку української дошкільної лінгводидактики : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2005. 40 с. URL: <https://tinyurl.com/24ypcb6b>.
9. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах / уклад. В. Федоренко, Л. Коваленко ; лист Міністерства освіти і науки України від 29.12.2006 № 1/9-795. URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/lica/?hr ef=0&view=text&base=1&id=337243&menu=467731>.
10. Пентиліук М. І., Горошкіна О.М., Нікітіна А.В. Концепція навчання української мови в системі

профільної освіти. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2006. № 9-10. С. 76–84.

11. Пентиліук М.І., Горошкіна О.М., Нікітіна А.В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. Українська мова і література в школі. 2006. № 1. С. 15–20.

12. Пентиліук М.І., Нікітіна А.В., Горошкіна О.М. Концепція когнітивної методики навчання української мови. Дивослово. 2004. № 8. С. 5–9.

13. Пентиліук М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2010. № 50. С. 123–130.

14. Пентиліук М. Уроки зв'язного мовлення чи розвитку комунікативних умінь і навичок. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. Київ: Ленвіт, 2011. С. 137–146.

15. Програми для середньої загальноосвітньої школи. Рідна мова: 5-11 класи / уклад. Л.В. Скуратівський, Г.Т. Шелехова, В.І. Новосолова. Київ: Перун, 1998. 80 с.

16. Програми для середньої загальноосвітньої школи. Рідна мова: 5-11 класи / уклад. І.П. Ющук. Київ: Перун, 1998. 46 с.

17. Садова Т. Становлення і розвиток вітчизняної дошкільної лінгводидактики (друга половина XIX століття – перша половина XX століття): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Одеса, 1997. 211 с.

18. Скуратівський Л. Концепція мовної освіти 12-річної школи (українська мова). Українська мова і література в школі. 2001. № 2. С. 4–10.

19. Скуратівський Л., Шелехова Г. Концепція підручника рідної мови (української). 5–11 класи. Українська мова і література в школі. 2001. № 3. С. 5–7.

20. Хом'як І. З історії досліджень методики навчання української орфографії». Українська мова і література в школі. 2003. № 1. С. 55–59.

21. Яворська С.Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (XVI–XX ст.): автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ, 2005. 49 с.

REFERENCES

1. Bakalenko I. (2001). Stanovlennia i rozvytok vitchyznianoї lnhvodydaktyky yak samostiinoї dystsypliny (F. I. Buslaiev, K. D. Ushynskiy, I. I. Sreznievskiy) [Formation and development of domestic linguodidactics as an independent discipline (F. I. Buslaiev, K. D. Ushynskiy, I. I. Sreznievskiy)]. Zaporizhzhia: ZSU [in Ukrainian].

2. Baranovska O. (2013). Osnovni napriamy rozvytku humanitarnoї osvity v umovakh kompetentisnoho pidkhodu [The main directions of development of liberal arts education in terms of competency-based approach]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 7, 51–54 [in Ukrainian].

3. Biliaiev O. M. (1991). Kontseptsiiia intensyvnoho navchannia movy [The concept of intensive language learning]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 6, 26–30 [in Ukrainian].

4. Biliaiev O. M., Vashulenko M. S., Plakhotnyk V. M. (1994). Kontseptsiiia movnoї osvity v Ukraini [The concept of language education in Ukraine]. *Ridna shkola*, 9, 71–73 [in Ukrainian].

5. Biliaiev O. M., Skurativskiy L. V., Symonenkova L. M., Shelekhova H. T. (1996). Kontseptsiiia navchannia derzhavnoї movy v shkolakh Ukrainy [The concept of teaching the state language in schools of Ukraine]. *Dyvoslovo*, 1, 16–21 [in Ukrainian].

6. Holub N. B., Horoshkina O. M. (2019). Kontseptsiiia navchannia ukrainskoї movy uchniv starshoi shkoly [The concept of teaching Ukrainian to high school students]. Kyiv: Pedahohichna dumka. URL: <https://tinyurl.com/4hav4f86> [in Ukrainian].

7. Yermolenko S. Ya., Matsko L. I. (1994). Navchalno-vykhovna kontseptsiiia vyvchennia ukrainskoї (derzhavnoї) movy [Educational concept of studying the Ukrainian (state) language]. *Dyvoslovo*, 7, 28–33 [in Ukrainian].

8. Kotyk T. (2005) Teoriia i praktyka stanovlennia ta rozvytku ukrainskoї doshkilnoї lnhvodydaktyky [Theory and practice of Ukrainian preschool linguo-didactic establishment and development]. Extended abstract of Doctor's thesis. Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy. URL: <https://tinyurl.com/24yqcb6b> [in Ukrainian].

9. Metodichni rekomendatsii shchodo vykorystannia testovykh tekhnolohii u protsesi vyvchennia ukrainskoї movy v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Methodical recommendations on the use of test technologies in the process of learning the Ukrainian language in general educational institutions] (2006). URL: <https://www.zakon-i-normativ.info/index.php/component/a/?href=0&view=text&base=1&id=337243&menu=467731> [in Ukrainian].

10. Pentyliuk M. I., Horoshkina O. M., Nikitina A. V. (2006). Kontseptsiiia navchannia ukrainskoї movy v systemi profilnoї osvity [The concept of teaching the Ukrainian language in the system of specialized education]. *Ukrainska mova y literatura v serednikh shkolakh, himnaziakh, liuseiakh ta kolehiumakh*, 9–10, 76–84 [in Ukrainian].

11. Pentyliuk M. I., Horoshkina O. M., Nikitina A. V. (2006). Kontseptualni zasady komunikatyvnoї metodyky navchannia ukrainskoї movy [Conceptual foundations of the communicative methodology of teaching the Ukrainian language]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 1, 15–20 [in Ukrainian].

12. Pentyliuk M. I., Nikitina A. V., Horoshkina O. M. (2004). Kontseptsiiia kohnityvnoї metodyky navchannia ukrainskoї movy [The concept of the cognitive methodology of teaching the Ukrainian language]. *Dyvoslovo*, 8, 5–9 [in Ukrainian].

13. Pentyliuk M. (2010). Rozvytok ukrainskoї lnhvodydaktyky v konteksti derzhavnoho standartu bazovoї i povnoї osvity v Ukraini [Development of Ukrainian Linguodidactics in context of State Standard of Basic Comprehensive Education in Ukraine]. *Visnyk of the Lviv University. Series Philology*. Lviv, 50, 123–130 [in Ukrainian].

14. Pentyliuk M. (2011). Uroky zviaznoho movlennia chy rozvytku komunikatyvnykh umini navychok [Lessons of coherent speech or development of communicative abilities and skills]. *Aktualni problemy suchasnoї lnhvodydaktyky: zbirnyk statei*. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].

15. Skurativskiy L.V., Shelekhova H.T., Novosolova V.I. (1998). Prohramy dlia serednoї zahalnoosvitnoї shkoly. Ridna mova: 5-11 klasy [Programs for the general education secondary school. Native language: grades 5-11]. Kyiv: Perun [in Ukrainian].

16. Yushchuk I. P. (1998). Prohramy dlia serednoi zahalnoosvitnoi shkoly. Ridna mova: 5-11 klasy [Programs for the general education secondary school. Native language: grades 5-11]. Kyiv: Perun [in Ukrainian].

17. Sadovaya T. (1997). Stanovlennia i rozvytok vitchyznianoï doshkilnoi linhvodydaktyky (druha polovyna KhIKh stolittia – persha polovyna KhKh stolittia) [The Foudation and Development of national preschool linguodidactics (The second part of the 19th – the first part of the 20th century)]. Candidate's thesis. Odesa: South Ukrainian State Pedagogical University named after K. D. Ushynsky [in Ukrainian].

18. Skurativskyi L. (2001). Kontsepsiia movnoi osvity 12-richnoi shkoly (ukrainska mova). *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 2. С. 4–10 [in Ukrainian].

19. Skurativskyi L., Shelekhova H. (2001). Kontsepsiia pidruchnyka ridnoi movy (ukrainskoi). 5–11 klasy

[The concept of the textbook of the native language (Ukrainian). Grades 5-11]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 3, 5–7 [in Ukrainian].

20. Khomiak I. (2003). Z istorii doslidzhen metodyky navchannia ukrainskoi orfohrafii» [From the history of research of methods of teaching Ukrainian orthography]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*, 1, 55–59 [in Ukrainian].

21. Javors`ka S. (2005). Stanovlennia i rozvytok metodyky navchannia ukrainskoi movy yak nauky (XVI–XX st.) [The formation and development of the teaching methods of the Ukrainian Language as a science (XVI–XX)]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.02.2022.

The article was received 02 February 2022.